

Ксенија Кончаревић

Православни богословски факултет, Београд

Научни стил руског језика у области теологије: лингвистички и лингводидактички аспекти

Сажетак: Рад представља покушај комплексног сагледавања екстралингвистичких и интралингвистичких обележја научног стила руског језика у области теологије са посебним указивањем на његова дистинктивна својства у односу на стил других дисциплина. Посебно се анализирају обележја условљена специфичношћу методологије богословља и карактера богословског познања у односу на логичко-епистемолошку природу знања у другим областима науке (емоционално-експресивна маркираност теолошког израза, изражена интертекстуалност, одн. полифонија текста). Спроведена је инвентаризација најмаркантнијих лексичких, морфолошких и синтаксичких средстава која конституишу теолошки израз руског језика, као и средстава композиционог обликовања теолошког текста. Предочене су и апликативне димензије разраде ове проблематике, пре свега у русистичкој лингводидактици — таксономија циљева и задатака и разрада начела селекције и презентације садржаја наставе руског као језика струке у теолошком образовном профилу.

Кључне речи: Лингвостилистика, руски језик, научни стил у области теологије, настава језика струке у теолошком образовном профилу.

0.1. У лингвистичкој теорији уочено је постојање посебног сакралног функционално-стилског комплекса (исп. Тошовић 2002, 95), или религијског стила (најпотпунији преглед интерпретација овога термина у славистици в. у: Гадомский 2008, 21–32), чије конституенте — екстралингвистички условљене системске реализације језика у одређеним областима манифестовања духовности и деловања Цркве, односно у функцији тога деловања, са специфичном интралингвистичком (парадигматском и синтагматском) структурираношћу, математичко-статистичким закономмерностима (фреквенцијом и вероватноћом употребе језичких средстава), мањом или већом традиционалношћу и историјском заснованошћу — свакако представљају инспиративан објект теолингвистичких проучавања. Као потенцијални објекти проучавања унутар сакралног функционално-стилског комплекса могли би се издвојити: научни стил у области теологије, информативно-публицистички стил у сфери црквеног јавног информисања, званично-пословни стил у домену унутарцрквене комуникације, књижевноуметнички стил у жанровима црквене књижевности (химнографија, проповеди, житија, посланице), па донекле и разговорни стил (у првом реду социолекатска обележја језичког израза припадника Цркве). У досадашњим истраживањима сакралног функционално-стилског комплекса у језицима *Pax Slavia Orthodoxa* највећу пажњу истраживача привукао је, као што се могло и очекивати, с обзиром на богатство и вредност литерарног наслеђа створеног у окриљу Цркве — књижевноуметнички стил у жанровима црквене књижевности, пре свега лингвостилистичка (версификацијска, ритмичко-интонациона, семантичка, прагматичка) обележја молитве и проповеди (преглед досадашњих истраживања и селективну библиографију в. у: Кончаревић 2007, 80–85).

0.2. Научни стил у области теологије до данас, међутим, чак ни фрагментарно, није био предмет лингвостилистичких испитивања. Овај прилог стога има за циљ постављање и образлагање истраживачких проблема на једном са становишта лингвостилистике изразито релевантном, а до сада неистраженом подручју испитивања у фундаменталном аспекту (на материјалу руског језика), као и предочавање апликативних димензија разраде ове проблематике, пре свега у русистичкој лингводидактици (настава језика струке у теолошком образовном профилу). С обзиром на пионирски карактер нашег истраживања, овај рад има карактер претходне публикације у којој се проблем поставља и разрађује у својим чворним тачкама, без пледирања на коначност и дефинитивност закључака.

1.1. *Дефиниција и екстралингвистички оквир.* Теолошки научни стил опслужује превасходно писмену, а донекле и усмену (симпозијуми, научни скупови, академска предавања, дискусије) комуникацију чији предмет представљају разни аспекти богословске мисли. Реализује се у већем броју жанрова, као што су научне монографије, научни чланци (оригинални и прегледни), студије, расправе, дисертације, уџбеничка литература, енциклопедије, лексикони, иступања у научним дискусијама, научни реферати, академска предавања, семинарски, завршни и дипломски радови студената, научно-популарна излагања и жанрови научно-популарне литературе.

1.2. Стил теолошких наука показује низ додирних, али и мноштво диференцијалних црта у односу на стил других научних области. Специфична екстра- и интралингвистичка обележја теолошког научног стила условљена су специфичношћу методологије богословља и карактера богословског познања у односу на логичко-епистемолошку природу знања у другим областима науке. Како примећује прот. Михаил Кардамакис, православна теологија поистовећује се са Православљем уопште, са целокупним животом (догматима, литургијом, подвигом) Цркве, са свим оним што обухвата православно духовно Предање и наслеђе (Кардамакис 1996, 14–16). По речима прот. Димитрија Станилоја, „православна теологија јесте теологија тајне и истовремено теологија духовности. Ова духовност и теологија Цркве представљају онтолошку и динамичку пројаву Царства“ (Станилоје 1995, 38), а њено главно послање, како наводи прот. Јован Мајендорф, састоји се управо у „проповедању Царства Божијег у историји, у проповедању Царства не само речима, већ много више живим сведочењем његове истинске силе“ (Мајендорф 1995, 329). Отуда се православна теологија „не бави убеђивањем, него сведочи, не противуречи, него исповеда, није одрицање, него потврдни став, пун садржаја за човека и његово спасење. Истинска и доследна православна теологија креће се у простору личног живота, интересује се за човека и његов живот, тражи човека и његово спасење“ (Кардамакис 1996, 16). Стога је на плану свога језичког израза теологија знатно отворенија, приступачнија поимању далеко ширег круга реципијената него што је то случај са другим научним дисциплинама, а тај круг јесте заједница Цркве, у којој Христос, Логос Божији, постаје савременик свим вернима, као што верни постају удови Тела Његовог (Ефес. 3, 5; 5, 30), имајући „приступ [...] у Духу ка Оцу“ (Ефес. 2, 18). У Православљу ништа, па ни теолошка мисао, није индивидуално, не представља став појединца или његово стремљење ка индивидуалном усавршавању, него сачињава феномен еклисијалне природе, који има битијну пуноту и саборни израз у заједници тела Цркве. Сваки теолог у свом стваралаштву иступа као представник Цркве, изражава њено учење, обраћајући се заједници верних, сваком своме ближњем, и тиме им, како запажа прот. Георгије Флоровски, омогућава, у складу са њиховом одлуком да

буду смирени пред Богом и да примају Откривење Његово, учествовање у саборној истини, откривање саборне мере и критеријума свих ствари (Флоровски 1995, 239–251), дакле, пружа им могућност да са смиреноумљем и поверењем ходе путем Цркве, да у њој нађу и себе и свој живот. Оваква усмереност теологије изискује и одговарајући стил изражавања. Управо због чињенице да је информација која се пласира намењена широком кругу прималаца, стил треба да презентира садржај у доступној, разумљивој форми, која, наравно, ниуколико не сме да иде на уштрб научности излагања. Поред тога, примаоца је веома често неопходно уверити у истинитост и важност поруке, односно на њега утицати и интелектуално, и емоционално, и волитивно, па се због тога у теолошком научном стилу неретко примењују и таква емоционално-експресивна средства деловања као што су тропи и стилске фигуре. Такав израз није монолитан нити се његов аутор може свести на једну димензију: теолог је пре свега истраживач, али и проповедник, и уметник речи — ово потоне из разлога што теолошка мисао не може а да се не испољава и изражава „у молитви Богу и славословљењу Његове славе и љубави и доброте и лепоте, тј. у непрекидном молитвено-литургијском општењу са Богом, у лично-црквеном опиту заједничарења са Богом у Христу“ (Јевтић 1989, 10). „Такво научавање богословља“, по истом аутору, „изражаваће тада пре свега живи опит вере, молитве, смиреноумља пред Божанском тајном Живог и Истинитог Бога и уводиће нас и наше вољне слушаоце у тајну љубави божанске — Љубави Божије према нама и наше љубави према Њему као Богу и Спаситељу и Просветитељу и Обожитељу“ (Јевтић 1989, 18). Емоционално-експресивну маркираност теолошког израза илустроваћемо неколиким примерима из студија савремених руских теолога¹.

- Как ясно все, как просто и светло. Какой полнотой наполнено. Какой радостью пронизано. Какой любовью озарено. Мы снова *в начале*, где началось наше восхождение к Трапезе Христовой и Его Царствию. Мы исходим в жизнь, чтобы свидетельствовать и исполнять свое призвание. Оно у каждого свое, и оно есть наше общее служение, общая Литургия — «во единого Духа причастие». Господи, хорошо нам здесь быть! (А. Шмеман).
- Таким образом, область священнодействия не только открыта лаикам, но священнодействия совершаются тогда лишь, когда они совершаются народом Божиим в целом, т. е. когда их совершают предстоятели совместно с народом. Священство принадлежит каждому, так как оно принадлежит Церкви, а потому каждый священнодействует, когда священнодействует Церковь. Народ Божий, которого сам Бог избрал, всегда свят, как святая всегда Церковь (Н. Афанасьев).
- Христианское нравственное учение высокими словами апостола представляет любовь как ни с чем не сравнимый духовный дар и святейшую добродетель. «Добродетель, — сказал один святой отец, — есть вещь некая огненная». Огненность любви самой по себе не может быть адекватно передана заурядными человеческими словами. Но признаки подлинности любви вполне определены. Даже и вместе взятые, они не определяют *сущности* любви, они лишь дают возможность человеку открыть для себя на-

¹ Примери које наводимо у раду ексцерпирани су из следећих извора: Н. Афанасьев, *Церковь Духа Святаго*. УМСА-Press, Paris, 1971; Н. Афанасьев, *Вступление в Церковь*. Изд. МСТПБИ, Москва, 1998; К. Безобразов, *Христос и первое христианское поколение*. Изд. МСТПБИ, Москва, 2001; И. А. Гарднер, *Богослужбное пение Русской Православной Церкви: сущность, система и история*. Изд. МСТПБИ, Москва, 2004; П. Игумнов, *О вере и нравственности по учению православной Церкви*. Изд. Московской Патриархии, Москва 1991; К. Керн, *Евхаристия*. Изд. МСТПБИ, Москва, 2001; И. Мейендорф, *Введение в святоотеческое богословие*. Лучи Софии, Минск, 2001; И. Мейендорф, *Византийское богословие*. Лучи Софии, Минск, 2001; В. Свешников, *Очерки христианской этики*. Паломник, Москва, 2001; А. Шмеман, *Евхаристия — таинство Царства*. Паломник, Москва, 2001.

правления своей жизни в духе любви и сверять свою реальность с идеальной заданностью христианского звания (В. Свешников, *Очерки христианской этики*).

1.3. Битно дистинктивно својство теолошког израза, које има извориште у обавези свакога теолога да следује живом опиту вере и благодатном канону вере, или „канону Истине“, како је говорио свети Иринеј Лионски (Јевтић 1989, 20), јесте изразито фреквентна реализација интертекстуалности — свесног и интенционално мотивисаног коришћења других текстова у ауторском излагању, независно од тога да ли се то чини у форми алузије, цитирања, позајмљивања структуре, експлицитно или имплицитно. Ово маркантно стилско обележје теолошког израза, које се још назива и „туђом речју“ и „полифонијом текста“ (М. Бахтин), суштински извире из метода следовања Откривењу и Предању Цркве у заједници са свима Светима — метода који подразумева „нашу ухристовљеност и одуховљеност, нашу сталну црквеност у богословствовању, нашу католичанскост и саборност“ (Јевтић 1989, 26), другим речима, наше живо заједничарење са подвижничко-литургијским животом Цркве, са опитом светих Отаца. Најчешће се у својству прецедентних текстова користе библијски, литургијски, патристички, текстови свештених канона Цркве, документи из историје Цркве и фрагменти из дела савремених теолога. Форме интеракције ауторског са текстовима са којима се остварује дијалог могу бити различите — од потпуног преузимања прецедентног текста (цитата), преко позајмљивања кључних лексичких елемената уз измену синтаксичке структуре, до позајмљивања синтаксичке структуре уз непотпуно или парцијално варирање лексичког састава (исп. Плисов 2007, 146–153). За руски теолошки израз приликом експлицитног остваривања интертекстуалности, нарочито у библијској теологији, литургији, канонском праву, историји Цркве, агиологији, по нашим запажањима, веома је карактеристична диглосија: ауторски текст обликује се средствима савременог језика, док се прецедентни текст преузима на црквенословенском или староруском језику. Ево карактеристичних примера:

- Церковная власть не только не решалась открыто осудить рабство, но в некоторых случаях одуждала тех, кто высказывался против него и стремился к его уничтожению. Свидетельством этого служит 3-е правило Гангрского собора (ок. 340): «Аще кто учит раба, под предлогом благочестия, презирати господина, уклонятися от служения и не с усердием и всякою честью послужити господину своему: да будет под клятвою». Мы сравнительно мало знаем об учении евстафиан, но судя по приведенному правилу Гангрского собора, который специально был занят этим учением, по-видимому, оно заключало решительный протест против рабства как несовместимого с христианством» (Н. Афанасьев).
- Божественная Литургия исполнена.
Благословляя престол Чашей, священник возглашает: «Спаси, Боже, люди Твоя и благослови достояние Твое», и обращается священник ко святой трапезе и кадит трижды, глаголя: «Вознесися на небеса, Боже, и по всей земли слава Твоя». И отвечает народ: «Видехом свет истинный, прияхом Духа Небеснаго, обретохом веру истинную, нераздельней Троице поклоняемся: Та бо нас спасла еси». И уносится с престола Чаша (А. Шмеман).
- В Типиконе встречаются указания, что тот или иной текст следует петь „косно“, т. е. медленно, протяжно; „со сладкопением“, т. е. напевом мелодически развитым, мелизматического строения; или же „тихим гласом“, или „велегласно“, или „поскору“, т. е. мелодией краткого, силлабического строения; „со умилением“, т. е. выразительно. [...] Больше указаний дается Типиконом относительно великопостных богослуже-

ний. Так, например, относительно пения псалма 136, „На реках вавилонских“, в дополнение к псалмам 134 и 135 в составе полиелея на утрени в недели от Блудного сына до недели Сыропустной включительно, Типикон (л. 393 об.) дает более определенное указание: „...и полиелей: обычные два псалма. Припеваем же к сим и третий псалом: На реках вавилонских, с аллилуиею красною“ (И. А. Гарднер).

1.4. Основна екстралингвистичка обележја теолошког израза која су идентична са обележјима научног стила других дисциплина јесу прецизност, апстрактност, логичност и објективност (детаљније о овим обележјима у општенаучном изразу в. у: Васильева 1976, 11–32; Кожин и др. 1982, 92–93; Митрофанова 1985, 7–27; Троянская 1989, 32–67; Тошовић 2002, 329–338; Цвиллинг 1986, 57–64; Цвиллинг 1989, 23–40). Она организују у систем сва лингвистичка средства која формирају овај функционални стил, што ћемо видети из даљег излагања (т. 2.1.– 4.4.).

2.1. *Лексичке специфичности*. Прецизност као екстралингвистичко обележје условљава пре свега превагу терминологије у вокабулару било ког теолошког научног дела. Лексика чија се функционалност обожена може окарактерисати као научна јесте пре свега стручна, термилошка лексика, која у укупном вокабулару научног текста учествује са оријентационо 30% (Митрофанова 1985, 28–31; Цвиллинг 1989, 85–92). У оквиру термилошке лексике издвојићемо два слоја: а) општенаучне термине, који опслужују већи број научних дисциплина (*анализ, синтез, рассмотрение, обобщение, абстрагировать, положительный* и сл.) и б) термине из уже научне области — одређене гране теологије (ускостручни, номенклатурни термини). Значајно место у теолошкој терминологији заузимају интернационализми (превасходно термини пореклом из грчког и латинског језика), са могућим префиксалним и суфиксалним изведеницама које садрже руске форманте (нпр. *икономия, катафатика, ипостась, пентархия, евхологий, интерцессия, аподиктический, тринитарный, ипостасно, воипостасировать*), што, с једне стране, сведочи о тенденцији међународне стандардизације језика богословске науке и у прошлости и данас, а с друге, представља показатељ апстрахованости средстава теолошког научног стила, њихове одељености од општеупотребног лексичког састава језика. Такође, како показује наш корпус, за теолошки стил руског језика карактеристично је далеко изразитије посезање за архаизмима, црквенословенизмима, речима које су маркиране као репрезентанти високог стила, што је изазвано у руској средини веома дуго присутном традицијом излагања богословских садржаја на црквенословенском језику (стога је основни термилошки фонд изграђен управо на црквенословенској основи), као и практиковањем диглосије (комплементарне употребе) руског и црквенословенског језика чак и у сфери општекњижевног израза све до XIX века.

2.2. Тежња према прецизности и тиме мотивисана израженост термилогичности лексике неизбежно доводи до тога да теолошки, као и научни стил било које друге дисциплине, за разлику од књижевног, информативно-публицистичког, разговорног није доступан свим носиоцима језика и свима који тим језиком владају као страном, већ пре свега особама са систематским образовањем у овој области, а затим, с обзиром на отвореност теологије према свим члановима Цркве, и свим учрквењеним особама. Због тога је за разумевање и успешно преводјење научних текстова из области теологије неопходно пре свега поседовање одговарајућих предметних знања, а затим и изграђеност лингвистичке и комуникативне компетенције на адекватном нивоу.

2.3. Поред општенаучне лексике и ужестручне терминологије, у теолошком научној тексту веома су честе лексеме које се користе као организатори излагања.

Формално, оне су изражене везницима и везничким речима, прилозима, предлошко-падежним везама, уводним речима и синтагмама, безличним и неодређеноличним реченицама. Функционално, ова групација лексема дели се на две подкатегорије: а) лексеме које уводе логички контекст, нпр. потврђују раније изнете наводе («следователно», «таким образом», «тем самым», «в результате этого») или их негирају («однако», «но», «с другой стороны», «тем не менее», «в противоположность этому»), проширују раније дату информацију («кроме того», «в свою очередь», «в данном случае»), указују на логички след аргументације («как говорилось выше», «ниже мы отметим», «во-первых», «в-последних») и б) лексеме које констатују веродостојност информације изнете у исказу («думают», «считают», «полагают», «утверждают», «кажется», «возможно», «по-видимому»). Ова тенденција присутна је и у општенаучном стилу руског језика (Митрофанова 1985, 50–51; Цвиллинг 1989, 85–87).

2.4. Прецизност као задато обележје теолошког текста узрокује још једну специфичност везану за лексички систем, а то је тенденција ка сужавању полисемије. Наиме, вишезначне стилски неутралне лексеме у научном стилу не употребљавају се у свим својим значењима која су карактеристична за њихово функционисање у општем књижевном језику, већ најчешће у једном, ређе у два значења. Тако, на пример, од четири основна значења глагола *видеть* која констатују речници савременог руског стандардног језика (1. *воспринимать зрением, замечать глазами*; 2. *сознавать, понимать*; 3. *обладать чувством зрения*; 4. *считать кого-либо кем-либо*) у научном стилу реализују се пре свега друго и, нешто ређе, прво значење, на пример: *Как мы видели в отрывке из Максима Исповедника, «естественное» участие человека в Боге не статичная данность; это – вызов, и человек призван расти в Божественной жизни* (И. Мейендорф).

2.5. Тежња ка уопштавању, генерализацији, апстракцији такође налази одраз у лексички научном стилу: она се манифестује у преовладавању апстрактне лексике над конкретном. Нарочито су, како показује наш корпус, заступљени творбени модели којима се образују апстрактне именице, као што су: *-ение (-ание), -ость, -мость*, нпр. *мышление, деление, отражение, иконичность, литургичность, весомость, веротерпимость*.

2.6. За разлику од неких других стилова, посебно књижевног и информативно-публицистичког, где се инсистира на разноликости лексике и у том циљу неретко пробава синонимским заменама, у теолошком научном стилу релативна једнообразност и шкртост у употреби лексема, њихово вишекратно понављање, не доживљавају се као недостатак, већ као природна последица тежње ка максималној егзактности и лапидарности израза. На пример: *Существование в Боге вечной, нетварной „потенциальности“, которая не есть Сущность Божия, как не есть она и сущность мира или сущность как таковая („для себя“), но которая подразумевает определенную непредвиденность по отношению к творению, предполагает антиномическую концепцию Бога, которая обретает различные формы выражения в византийском богословии* (И. Мейендорф).

2.7. Лексика научном стилу у области теологије, дакле, може се окарактерисати а) с позитивне стране — употребом искључиво стандардних, неутралних и термилошких јединица; превагом апстрактних именица у односу на конкретне; употребом полисемичних речи у само једном или, ређе, два значења; знатним уделом интернационализма у терминологији; релативном истородношћу, затвореношћу лексичког састава, и б) с негативне стране — недопустивошћу употребе јединица из разговорног стила, супстандардних, као и лексема са емоционално-ескспресивном обојеношћу.

3.1. Морфолошке специфичности. Селекција морфолошких форми у научном стилу такође је саображена са критеријумом апстрактности излагања. Рецимо, када је реч о употреби личних глаголских облика, највећу заступљеност показују форме трећег лица јединине и множине, управо из разлога што је њима својствен највећи степен апстрактности, док се друго лице, као најконкретније, практично уопште не употребљава. Облик првог лица у научном стилу обично се везује за конструкције као што су инклузивни императив (*Перейдем к изложению..., Рассмотрим..., Допустим, что...*) и тзв. ауторско „ми“, којим се потенцира скромност и објективност казивања: *Мы остановились на этом вопросе столь подробно, потому что...*). Употребом првог лица множине у научном тексту постиже се и додатна активизација пажње читаоца успостављањем са њим непосредног контакта, нпр.: *О смысле каждения в богослужении мы уже говорили раньше. Здесь к сказанному добавим только, что в каждении при приношении Даров [...] выражается то самое «предузнавание» их как жертвы Христовой* (А. Шмеман).

3.2. Од глаголских времена у теолошком научном стилу доминира презент (у општенаучном стилу руског језика облици овог времена заступљени су са 67–85% од укупно употребљених глаголских форми, док у књижевном стилу презент, узима свега 11%; исп. Кожин и др. 1982, 95–96; Тошовић 2002, 352). Садашње време у научним текстовима из области теологије најчешће се користи у ванвременском значењу, значењу времена у најширем смислу, што се објашњава чињеницом да су предмет научног разматрања пре свега константна обележја, особине и процеси. Прошло време се употребљава далеко мање него у књижевном стилу, а његова фреквенција доста зависи и од тога о којој се конкретно дисциплини теологије или типу текста ради (изразитије је његово присуство у црквеној историографији, литургији, хеортологији, описима феномена сакралне културе у прошлости и сл.).

3.3. Глагол у теолошком научном стилу показује изразиту тенденцију ка десемантизацији. Она се манифестује најпре у чињеници да су научном стилу својствени глаголи веома широке, апстрактне семантике, као што су *иметь, иметься, существовать, наблюдаться, появляться, начинать, начинаться, кончать, кончатся, обнаруживать, проявляться, изменяться* и сл. Друго, у теолошком научном изразу присутан је низ копулативних глагола које не срећемо, или знатно мање срећемо у другим стиливима унутар сакралног функционално-стилског комплекса: *быть* (са доста честим карактеристичним чувањем копула *есть, суть* у дефиницијама, нпр.: *Крещение есть Таинство, в котором верующий при троекратном погружении в воду, с призыванием Бога Отца, Сына и Святого Духа умирает для жизни плотской, греховной, и возраждается от Духа Святого в жизнь духовную, святую.* — П. Игумнов), *являться, называться, считаться, стать, становиться, казаться, оставаться, характеризоваться, заключаться, обладать, отличаться, признаваться, служить, представляться, представлять (собой)* и др. Треће, доста глагола функционише као компонента глаголско-именских синтагми, у којима основно смисаоно тежиште прелази на именицу, док глагол означава радњу у најширем смислу, нпр.: *оказывать влияние, воздействие, давление, производить наблюдения, подвергать анализу, оценке, испытаниям, приводить к возникновению, усилению, ослаблению, нарушению, исчезновению.* У таквим синтагмама конкретизација се постиже проширивањем именске компоненте придевима који додатно описују процес или радњу, нпр. *приводить к возникновению → приводить к постепенному / быстрому / повсеместному возникновению, провести анализ → провести предварительный / итоговый / сопоставительный/ сравнительно-исторический анализ.*

3.4. Последица ових процеса јесте и номинативно устројство научног излагања у области теологије, које се огледа у високом уделу именских врста речи. Однос именица и глагола у просечном научном тексту на руском језику, како је утврђено, износи 43 : 14%. Готово половину употребљене лексике чине именице и придеви (исп. Митрофанова 1985, 59–60; Тошовић 2002, 351). Именски карактер излагања појачава наглашена употреба глаголских именица. У научним текстовима чак запажамо више предлога него глагола. На различит саоднос врста речи у научном и књижевном стилу сакралног комплекса, по нашем мишљењу, утиче пре свега то што се први карактерише апстрактношћу, а други конкретношћу, први је крајње терминологиран, а други је отворен за све стилске слојеве језика. У уметничким текстовима преовладава динамизам, у научним статика; један одише субјективизмом, а други објективизмом.

3.5. У категорији рода у теолошком, као и у стиливима других научних дисциплина, приметна је израженија употреба средњег рода (по налазима О. Д. Митрофанове, у општенаучном стилу руског језика на њих отпада 29–30% од укупно употребљених облика именица, за разлику од 15–17% у књижевном стилу — исп. Кожин и др. 1982, 97; Цвиллинг 1989, 78–81). Ово је узроковано чињеницом да је средњи род носилац највеће дозе апстрактности. Од падежа на првом месту је генитив, зато што су његово значење и синтаксичка употреба најразноврснији у падешком систему. Веома су карактеристични и генитивски низови, нпр.: *выяснение закономерностей формирования структуры общественного богослужения*.

3.6. Чести су и именски предлози и везници, типа: *в связи с, по отношению к, в соответствии с, в результате, в течение, в ходе, по причине* и др.

4.1. *Синтаксичке специфичности*. Научни стил у области теологије одликују углавном комплексне и вишечлане реченице. Међу сложеним реченицама доминирају атрибутске и узрочно-последичне. Често се користе и реченице за прецизирање, нпр.: *Перейдем теперь к краткому рассмотрению существующих ныне Александрийских литургий. Не имея возможности исследовать их все, мы ограничимся только тремя, а именно: литургией ап. Марка, литургией св. Кирилла Александрийского и эфиопской* (К. Керн). Величина пасуса креће се најчешће од 3–4 до 7–8 реченица.

4.2. Веома је честа употреба пасивне конструкције, у којој субјект није изражен номинативом, него инструменталом или је изостављен, као и неодређено-личне конструкције (без субјекта, са предикатом у трећем лицу множине). На тај начин у први план се ставља сама радња, а њена зависност од вршиоца поставља се у други план или не налази никакав језички израз, нпр.: *Ранними апологетами христианства ветхозаветные запреты на любое изображение Божие воспринимались столь же буквально, как и евреями. — И в исторической, и в богословской литературе часто ссылаются на принцип икономии* (И. Мейендорф). *В литургии св. Кирилла молятся «о безопасности данного места, и всех мест православных отцов наших, пустынных и отшельников»*. Вероятно, эта молитва и составлена была в монастырской среде, и написана применительно к таковой (К. Керн).

4.3. Фреквентне су и безличне реченице са модалним речима и инфинитивом, са предикативним прилозима на –о, са безличним глаголима или с личним глаголима у значењу безличних, нпр.: *Поскольку между отшельниками и киновиатами не наблюдалось противостояния ни в богословском, ни в духовном смысле, следовательно, вполне допустимо говорить о едином монашеском богословии* (И. Мейендорф). *Любопытно заметить, что в науке не существует общепризнанной хронологии истории апостольского века. — Может показаться, что апостол Иоанн выс-*

тупаєт как молчаливый свидетель деяний Петра. — Не надо думать, что апостол Павел в обоих случаях употребил одно и то же слово (К. Безобразов).

4.4. У циљу наглашавања логичности излагања и лакшег праћења ауторове композиционе схеме често се користе тзв. уводне речи, најчешће оне са значењем редоследа навођења чињеница или указивања на степен веродостојности и извор информације, као што су: *во-первых, во-вторых, наконец; конечно, по-видимому, как утверждают; согласно концепции, по мнению автора*. На пример: *Причин этому немало. Во-первых, расширение христианства по лицу вселенной и удаление от единого центра «Сиона, Матери Церквей».* *Во-вторых, влияние поместных обычаев и привычек* (К. Керн). *По-видимому, фактическое расхождение между Мф. и другими синоптиками не может быть* *понимаемо как расхождение историческое* (К. Безобразов). *Согласно концепции Максима Исповедника, «благодать» творения обретается в самом творении, а не только в единении его с Божественной Сущностью* (И. Мейендорф).

5.1. **Правила композиционој обликовања теолошкој текстіа.** Сваки научни текст из области теологије је у великој мери стандардизован. Стандард служи управо економисању интелектуалних напора како примаоца информације (читалца), тако и њеног даваоца (аутора). Стандард у великој мери олакшава рецепцију текста управо из разлога што је и сама форма излагања предвидљива, стереотипна, тако да не одвлачи пажњу са оног најважнијег, а то је поимање садржаја. У научном тексту стандардизовани су не само композициона схема и основни критеријуми излагања него и језичка средства (вокабулар, синтаксичке конструкције, творбена и морфолошка средства). Међутим, у научном тексту из области теологије, за разлику од административно-пословног стила унутарцрквене комуникације, има простора и за индивидуалност аутора, која је утолико изразитија уколико је аутор афирмисанији, а неретко она зависи и од теме којом се бави, методолошког приступа, времена када је рад писан (у начелу, теолошки текстови из XIX и прве половине XX века показују мању дозу стандардизованости него савремени).

5.2. При научном излагању у области теологије тежи се и максималној економичности израза. Наиме, материја се излаже тако да читалац може извући максимум прецизних информација са минималним утрошком времена или интелектуалних напора. Тежња ка лапидарности израза, међутим, не сме да иде на уштрб разумевања смисла. Стога је потребно навести довољно аргумената, илустративних примера и другог материјала који олакшава рецепцију текста.

5.3. Научни стил, по правилу, карактерише и емоционална неутралност, као и неутралност у погледу субјективне оцене (Троянская 1989, 37–43). Ипак, у теологији је, по нашим запажањима, ова тенденција мање изражена него у егзактним наукама, управо из разлога што је излагање усмерено на активизацију не само интелектуалних, него и емоционалних и волитивних потенцијала читалца. Зато ће се у теолошком тексту неретко наћи на метафоричка средства, средства поређења, на преносну употребу речи, реторска питања, екскламације и друга средства постизања експресивности израза.

6.0. **Лингводидактичке импликације.** Овладавање научним стилем у области теологије представља окосницу наставе руског језика на теолошким студијама, што одређује и условљава све компоненте система наставе у овом образовном профилу — циљ, задатке, садржаје, приступ, методе, организационе облике и средства наставе (о концепцији наставе руског језика за теолошки образовни профил детаљније в. у: Кончаревић 2002, 229–258), налазећи одраза у нормативним документима (курикулумима), уџбеничкој литератури, као и у самој реализацији наставе

и њеној потоњој евалуацији. Овде ћемо, са нормативног (теоријско-пројективног) становишта, приказати циљ, задатке и садржаје предмета *Руски језик у теологији*, на начин како су ове категорије дефинисане у курикулумима Православног богословског факултета Универзитета у Београду² и материјализоване у уџбеницима и приручницима који моделирају студијски процес³.

6.1. Циљ наставе дефинисали бисмо као формирање за професионалну компетенцију теолога релевантне комуникативне, културолошке, лингвистичке и преводилачке компетенције у информативној (формирање представа и генерализација из области функционалне стилистике, теорије превођења и нормативистике у обиму и на нивоу прописаном програмским садржајима, упознавање руске националне културе и духовности у њеном историјском развоју и данас, као и одража њених тековина у језичким јединицама), формативној (развијање лингвистичког мишљења, усавршавање вербалних способности, повећавање општекултурног нивоа студената) и оперативној димензији (коректно владање руским језиком у рецептивним, рецептивно-продуктивним и продуктивним видовима говорне делатности у професионално актуелним сферама општења на нивоу интернационалног стандарда Б2 — исп. Little — Percova 2003, 77–125).

6.2. Задаци наставе, као операционализација наведеног циља, реализују се у следећим димензијама: (а) стицање оперативних знања о руском језичком систему у домену теологије, његовој структури и функционисању на синхронном плану, о специфичним одликама дискурса теологије, изграђивање способности опсервирања и анализирања појава и елемената руског језика у домену теологије у циљу њихове адекватне рецепције и изналагања преводних еквивалената (теоријско-лингвистичка компетенција); (б) оспособљавање за информативно, студиозно и дијагонално читање неадаптираног научно-стручног текста, изграђивање способности разумевања на слух основног, информативног и професионалног (студиозног) типа неадаптираног научно-стручног текста, оспособљавање за продуковање језички нормативних, композиционо-стилски и комуникативно правилних усмених саопштења из професионалне сфере комуникације, реализованих у дијалогској и монолошкој форми, формирање навика и умења продуковања језички нормативних, композиционо-стилски и комуникативно правилних писмених саопштења из професионалне сфере комуникације на основу прераде информација датих на страном језику у писменој или усменој форми (састављање концепата, планова, анотација, резимеа) и на основу самосталног уобличавања на садржајном и језичко-композиционом плану (писање реферата, састављање теза за усмено излагање) (комуникативна компетенција у ужем смислу); (в) стицање представа и генерализација о лексичко-фразеолошким, граматичким и стилистичким питањима превођења научно-стручне литературе из области теологије са руског на српски језик, изграђивање техничких навика и умења употребе речника; оспособљавање за примену преводилачких поступака: парафразе, адаптације, додавања, одузимања, изостављања, пермутације, антонимијског превођења, компензације, транслитерације

² К. Кончаревић, *Силабус за предмет Руски језик I (назив курса: Руски језик у теологији)* на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, 2006, 18 стр. (дактилографисани рукопис)

³ К. Кончаревић, *Руски језик у теологији (А): обликовање научној шексиа, шехника превођења. Приручник за студенте 2. године основних студија и студенте дипломских студија (мајстер)*. Скрипта. Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008, 126 стр.; К. Кончаревић, *Руски језик у теологији (Б): христолошкa студија и студенте дипломских студија (мајстер)*. Скрипта. Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008, 308 стр.; К. Кончаревић, *Руско-српски речник теолошке терминологије*. Скрипта. Православни богословски факултет Универзитета у Београду, Београд, 2008, 90 стр.

је, калкирања, описног превођења, транспозиције и др., изграђивање умења усменог и писменог превођења научно-стручног текста (потпуног и реферативног, са слуха и с листа) са руског на српски језик (преводиљачка компетенција).

6.3. Садржаји наставе — њихов екстензитет, интензитет и редослед — одабирају се тако да служе остваривању наведених циљева и задатака. Они обухватају четири предметна подручја: (а) функционалну стилистику, (б) терминологију, (в) граматiku научног стила руског језика и (г) теорију и технику превођења теолошког текста.

6.3.1. Функционалностилистички садржаји наставе обухватају следеће наставне теме, које се презентирају у линеарном, асцендентном поретку: 1. научни стил у области теологије: општи поглед; дефиниција и екстралингвистички оквир; лексичке, морфолошке, синтаксичке специфичности; правила композиционог обликовања теолошког текста; 2. структурне и жанровске особености теолошког научног дела: информационо-библиографска апаратура научног дела у области теологије; схема библиографског описа књиге; схема библиографског описа чланка; библиографске референце; библиографски регистар; скраћивање наслова периодичних издања; 3. неки аспекти обликовања научног текста: цитирање — општа правила навођења цитата; скраћивање у научном тексту; најчешће општеприхваћене скраћенице; скраћивање речи и синтагми у библиографском опису; општеприхваћене скраћенице за називе библијских књига; 4. апаратура оријентације научне књиге из области теологије: анотација; језички и говорни стандарди (клишеи) у анотацијама; обрасци најчешћих стандардних модела обликовања анотација; регистри у теолошком научном делу; предговор и увод у теолошком научном делу; 5. рецензија научног дела; језички и говорни стандарди (клишеи) у рецензијама; 6. приказ научног дела; обрасци приказа са најчешћим језичким и говорним стандардима (клишеима).

6.3.2. Имајући у виду вишеслојност лексичког материјала који опслужује теолошке текстове, у настави руског језика на студијама теологије определили смо се за његово заступљивање по концентрима, тако да у најужу круг уђу термини теолошких дисциплина (библистика, патрологија, систематско богословље, црквено-историјске и богословско-практичке дисциплине), следећи концентар чине термини контактних и комплементарних наука (философија, психологија, педагогија, право, историја уметности, музикологија), потом општенаучна лексика, да би се у најширем концентру нашле стилски неутралне лексеме из општеупотребног језика које би се условно могле назвати религијско-црквеном лексиком (називи, имена и перифразе Бога, бестелесних сила, светих, називи места трансцендентне стварности, називи конфесија, верских покрета и њихових припадника, називи структурних јединица Цркве, њених органа и организација, припадника клира, сакралних објеката, делова богослужбеног простора, свештених предмета, одежди, обредне хране, празника, постова, итд. — исп. Кончаревић 1999, 207–212). Поред апелативне, у састав лексичког минимума студената, с обзиром на фреквентност у сакралном дискурсу и специфичности у ортографском, ортоепском и граматичком обликовању, улази и ономастичка лексика (библијски антропоними и топоними, канонски антропоними). При одређивању инвентара јединица лексичког минимума руководи се и етимолошким, и историјским критеријумом: по првом, у њега је укључен велики број одредница црквенословенског порекла, с обзиром на чињеницу да у руском теолошком изразу срећемо мноштво термина црквенословенске провенијенције, као што је и у документима Цркве, проповедима, званичним саопштењима присутно коришћење црквенословенских лексема и идиома као средстава жанровске стилизације (Зозикова 2004, 38–44), али и интернационализма (пре свега лексике грчког, јеврејског и латинског порекла); по другом, показало се

да је за низ теолошких дисциплина, посебно за литургику, канонско право, историју Цркве, црквену уметност, музикологију од изузетног значаја познавање не само савремених, него и термина који се данас могу сврстати у историзме и архаизме (*извечные, особь сущие монастыри, истинноречие, раздельноречие, демество, экдик, великий скевофилакс, беглопоповцы и сл.*) (исп. Кончаревић 1999, 213–214). Најзад, праћење литературе из дисциплина попут упоредног богословља и историје религије изискује и овладавање најфреквентнијим јединицама везаним за терминсистеме других хришћанских, али и водећих светских нехришћанских конфесија, па сходно томе и њихово заступљивање у лексичком минимуму.

6.3.3. Презентација граматике научног стила руског језика у области теологије (о критеријумима одабира граматичких садржаја у настави руског језика за нефилолошке факултете в. Кончаревић 2004, 411–413) обухвата следеће наставне целине: 1. субјекат и његов однос према појави која је предмет проучавања: (а) одређени субјекат: активна и пасивна конструкција (*Церковь создает культуру // Культура создается Церковью; Церковь создала культуру // Культура (была) создана Церковью*); (б) уопштени субјекат (*Эксапостиларий поют на утрени перед хвалитными псалмами; Богослужбные песнопения классифицируют по различным признакам; Проанализируем, выделим, подчеркнем...*); (в) неодређени субјекат (*Как уже отмечали... // Как уже отмечалось...*); (г) могућност / немогућност, неопходност, потреба вршења радње која се односи на неодређено-уопштени субјекат (*Можно изучать, можно выражать, нельзя употреблять; Нужно, необходимо, следует рассматривать // должно рассматриваться*); (д) номинација предмета, појаве, процеса (*что называют чем // что принято называть чем // что называется чем // что носит название чего // что получило название чего*), (ђ) класификовање предмета и појава (*что классифицируется по чему // в зависимости от чего // с точки зрения чего; что выявляется // различается в чем; что делится // подразделяется // разделяется // членится // расчленяется на что; что включается во что // включают что во что; что относится к чему // относят что к чему; что объединяется // объединяют что*); (е) упоређивање предмета, појава, процеса (*что сопоставляется с чем // сопоставляется что и что; что сравнивается с чем // сравнивается что и что*); (ж) резултат упоређивања предмета, појава, процеса — сличност и разлика (*что различается чем // что различается тем, что...; что отличается от чего чем // что отличается от чего тем, что...; что сходно (одинаково) с чем // что тождественно чему; что противопоставляется чему; а; тогда как; если... то; в то время, как; же; одни — другие; с одной стороны — с другой стороны; не..., а; ..., а не (не изолированно, а в связи); в отличие от чего; как, так и (связано как с..., так и с...); не только, но и...*); 2. предмет, појава, процес: (а) квалификација предмета, појаве, процеса (*что является чем; что представляет собой что; что состоит в чем, что заключается в чем; что служит чем (для чего), что используется // употребляется для чего // как*); (б) карактеристика предмета, појаве, процеса (генитивске синтагме - *нормы // правила // законы // средства // правила // цели // вопросы // задачи чего*; партиципи и партиципске конструкције // сложене реченице са *который*; конструкције са кратким обликом придева - карактеризовање по предикативним својствима: *формы богослужения весьма разнообразны, богослужбное пение неоднородно; предикативы: что важно, необходимо, характерно, типично, нужно, приемлемо для чего; что присуще, свойственно чему; что сходно, однородно, близко, тождественно, эквивалентно, различно, неоднородно; нужно, необходимо, достаточно*); (в) састав предмета и појава (*что состоит из чего, что включает в себя что, что имеет // содержит в своем составе что; что входит в состав чего // что является составной частью чего; что содержится // имеется в чем*); (г)

узајамни утицај предмета, појава, процеса (*что воздействует // влияет на что; что оказывает воздействие // влияние на что; что испытывает воздействие // влияние чего; что обуславливает что // что определяет что // что вызывает что // что ведет к чему; что влечет за собой что; что превращается во что // что становится чем // что переходит во что*); 3. позиција и премештање предмета или појаве (*перед чем, после чего, между чем; в конце, в начале, в середине; в слове, в тексте, в контексте // стоять, находиться, наблюдаться, встречаться, излагаться, появляться; на конце, на уровне, на месте чего*); 4. време и услов постојања, манифестовања одлика, појава, процеса (*когда – если; только тогда, когда // только в том случае, если; при образовании, при выражении; при ком, при чем: историческое лицо, общественная формация, период; во время чего // в период чего // в эпоху чего // в момент чего // в годы чего; в каком году // веке // столетии // тысячелетии; в древности // в будущем // в настоящем // в прошлом; в начале // конце // середине эры, века, годов; в + акузатив: в первые // последние годы чего; в средние века; с...по: с какого года по какой год; в течение // на протяжении века, жизни, деятельности; в процессе чего: развития, образования; с формированием // исчезновением // развитием чего*); 5. узрочно-последични односи појава, предмета, процеса (*потому что; так как; поскольку; вследствие того, что // в результате того, что; благодаря тому, что; в связи с тем, что; под влиянием // воздействием чего; благодаря чему; следовательно // по этой причине // вот почему*); 6. циљ деловања и постојања појава и процеса (*чтобы + инфинитив // чтобы + прошло време; ...для того, чтобы...; употребляться, применяться, использоваться с целью // в целях чего*); 7. допусни односи (*но тем не менее // хотя // несмотря на что, несмотря на то, что*).

6.3.4. Подручје теорије и технике превођења теолошког научног текста репрезентовано је следећим наставним целинама (темама): 1. значај превођења за теологију и Цркву; 2. нивои еквивалентности у превођењу; 3. врсте текстова и типови превођења; 4. преводилачки поступци: парафраза; адаптација; превођење нееквивалентне лексике; пермутације; додавање, одузимање, изостављање; превођење дефиниција; превођење термина; транслитерација и транскрипција; унутарлексичка системност у превођењу; 5. коришћење помоћне литературе при превођењу теолошког текста; 6. основне карактеристике писменог превођења теолошког текста; 7. усмено консекутивно превођење теолошког текста.

7. У овом раду покушали смо да предочимо најбитнија екстра- и интралингвистичка обележја руског теолошког израза са фундаменталног и апликативног аспекта. Уколико он подстакне нова монолингвална и конфронтациона истраживања у овој области, не само на материјалу руског језика, сматраћемо да је постигао свој циљ.

Литература

- Васильева 1976: А. Н. Васильева, *Курс лекций по стилистике русского языка: научный стиль речи*. „Русский язык“, Москва, 1976, 126 стр.
- Гадомский 2008: А. К. Гадомский, *Стилистический подход к изучению религиозного языка*. – Стил, Београд, 2008, 7, стр. 21–35.
- Зозикова 2004: М. Зозикова. *Церковнославянизмы в контексте современной языковой динамики*. [В сб.:] А. Градинарова (ред.), *Динамика языковых процессов: история и современность*. «Херон Прес», София, 2004, с. 35–47.
- Јевтић 1989: А. Јевтић, *Методологија богословља*. [У књ.:] *Трагање за Христом*. «Храст», Београд, 1989, стр. 5–26.
- Кардамакис 1996: М. Кардамакис, *Православна духовност*. Манастир Хиландар, Атос, 1996, 303 стр.

- Кожин и др. 1982: А. Н. Кожин, О. А. Крылова, В. В. Одинцов, *Функциональные типы русской речи*. „Высшая школа“, Москва, 1982, 223 стр.
- Кончаревић 1999: К. Кончаревић, *Руска лексика из религијско-црквене сфере и њена лексикографска обрада (социолингвистички и лингвокултуролошки приступ)*. [У зб.:] *Творбена и лексичка семантика у српском и другим словенским језицима. Радови са IV лингвистичког скупа „Бошковићеви дани“ (Подгорица, 8.-9.10.1998)*. Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 1999, стр. 205–218.
- Кончаревић 2002: К. Кончаревић, *Систем наставе руског језика на студијама теологије: теоријски аспекти и импликације за препаративну етапу*. – Богословље, Београд, 2002, 2, стр. 229–258.
- Кончаревић 2004: К. Кончаревић, *Савремена настава руског језика: садржаји, организација, облици*. Славистичко друштво Србије, Београд, 2004, 440 стр.
- Кончаревић 2007: К. Кончаревић, *Лингвистика и теологија: сфере интеракције*. – Богословље, Београд, 2007, 1–2, стр. 71–86.
- Little – Percova 2003: D. Little, R. Percova, *Evropski jezički portfolio za nastavnike i mentore*. Ministarstvo prosvjete i nauke Crne Gore, Podgorica, 2003, 125 str.
- Мајендорф 1995: Ј. Мајендорф, *Православно богословље у савременом свету*. [У зб.:] Р. Биговић (прир.), *Православна теологија*. Богословски факултет СПЦ, Београд, 1995, стр. 315–330.
- Митрофанова 1989: О. Д. Митрофанова, *Научный стиль речи: проблемы обучения*. „Русский язык“, Москва, 1989, 231 стр.
- Плисов 2007: Е. В. Плисов, *«Чужое слово» в проповеди: интертекстуальность как стилевая черта проповеднического жанра*. [В зб.:] *Церковь и проблемы современной коммуникации. Материалы международной научно-практической конференции (Нижний Новгород, 5 - 7 февраля 2007)*. Нижегородская Духовная Семинария, Нижний Новгород, стр. 141–158.
- Станилоје 1995: Д. Станилоје, *Задачи и изгледи православне теологије*. [У зб.:] Р. Биговић (прир.), *Православна теологија*. Богословски факултет СПЦ, Београд, 1995, стр. 34–44.
- Тошовић 2002: Б. Тошовић, *Функционални стилови*. „Београдска књига“, Београд, 2002, 574 стр.
- Троянская 1989: Е. С. Троянская, *Обучение чтению научной литературы*. „Наука“, Москва, 1989, 272 стр.
- Флоровски 1995: Г. Флоровски, *Откровение, философия и теологија*. [У зб.:] Р. Биговић (прир.), *Православна теологија*. Богословски факултет СПЦ, Београд, 1995, стр. 239–251.
- Цвиллинг 1986: М. Я. Цвиллинг, *Общие и частные проблемы функциональных стилей*. „Наука“, Москва, 1986, 223 стр.
- Цвиллинг 1989: М. Я. Цвиллинг, *Разновидности и жанры научной прозы*. „Наука“, Москва, 1989, 216 стр.

Анотација: Работа представља попутку комплексног разматрања екстралингвистичких и интралингвистичких особенностей научног стила руског језика в области богословия с особым учетом его дистинктивных свойств по отношению к стилю других дисциплин. Особо анализируются признаки, обусловленные спецификой методологии богословия и характера богословского познания по сравнению с логико-эпистемологической природой знаний в других областях науки (эмоционально-экспрессивная маркировка научно-богословского текста, его ярко выраженная интертекстуальность, т. е. полифония). Проведена инвентаризация наиболее характерных лексических, морфологических и синтаксических средств, конституирующих научно-богословский стиль русского языка, а также средств композиционного оформления научно-богословского текста. Рассмотрены и прикладные аспекты разработки данной проблематики, в первую очередь в лингводидактике — таксономия целей и задач и разработка принципов отбора и презентации содержания обучения русскому языку как языку специальности для богословского профиля.

Кључеве слова: Лингвостилистика, руски језик, научни стил в области богословия, обучение језику специальности в богословском профиле.